

Чернишук Віктор

*“Український Дім” в Литві (Вільнюс, Литва)*

## **ТАЄМНИЧІ ДОСЬЄ КОНОВАЛЬЦЯ: ПЛАН ПОРЯТУНКУ ЛИТВИ. ТЕЗИ ЖУРНАЛІСТСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**

Навряд чи можна знайти ще когось, хто так добре орієнтувався в політичних лаштунках світу, завдяки чому ця людина 100 років тому першою у Європі та світі попередила про небезпеку інформаційних воєн. Саме він запропонував схему боротьби, яка актуальна і сьогодні. Саме він передрік початок Другої світової війни.

Йдеться про засновника Січових стрільців України, «батька» війська першої незалежної Української республіки, автора плану порятунку Литви, журналіста України, Чехії, Литви, Швейцарії та Нідерландів, засновника і голову ОУН, полковника Євгена Коновальця, громадянина Литви та особистого смертельного ворога радянського диктатора Сталіна та його режиму.

Хоча історики і певні архіви України, Італії, Нідерландів, Канади надали нам копії унікальних історичних документів про діяльність Коновальця в Литві, залишалося головне питання – чому полковнику надали литовське громадянство? Виявилося, що не тільки йому одному, а ще й 14–15 однодумцям українцям, діяльність яких була пов’язана з Українською військовою організацією – УВО, а її основний осередок було засновано у Каунасі. Але справжнє широке військово-політичне співробітництво почалося після окупації Польщею Галичини та Вільнюського краю. Виникли спільні життєві інтереси.

У ті часи в Європі був виданий буклет під назвою *Intelligence* (Розвідка). Там були описані спецслужби різних країн. І, до речі, там розвідка Української військової організації була оцінена як найсильніша і найбільша системна мережа у всій Європі. Українська шпигунська мережа охопила величезну територію від Мадрида до Москви.

“Це була так звана мережа Коновальця. У ті роки шпигунство було дуже популярним в Європі загалом. Цим займалися не лише українці. Це була нормальна практика на всьому континенті. Українська служба мала низку секретних документів, які цікавили Литву. Це були дані, які були надзвичайно корисними для безпеки. Один такий випадок ми знайшли в

архіві. Українська розвідка мала свій могутній центр у Данцигу (Гданськ). У секретному досьє містяться дані, які були потрібні Литві для закупівлі (німецьких) підводних човнів. Але після цього їх довелося перерозмістити. Плавання польськими водами було особливо ризикованим, оскільки розвідники Коновальця отримали інформацію про те, що поляки планують литовські кораблі затопити. Фахівці служби Коновальця пообіцяли пройти польськими водами і дотримались своїх обіцянок. Це дуже специфічний епізод співпраці. Здебільшого це були розвідувальні дані, якими служби Коновальця ділилися з Литвою. Найважливіші новини з Німеччини та Польщі. Особливий інтерес у Польщі викликав Каунас,” – такі висновки для нашого дослідження зробив доктор історичних наук О. Кучерук. Багато документів знаходяться в архівах Варшави та Москви, і до кінця не є відкритими для широкого загалу. Але завдяки литовському історичному, члену Сейму Литви і нинішньому міністру оборони Литви, доктору історичних наук, консультанту нашого медіа-дослідження Арвідасу Анушаускасу архіви фондів безпеки Литви стали для нас доступними.

Саме факти з литовських архівів довели, що відбувається поступова співпраця між УВО та Розвідувальним підрозділом Генерального штабу Литви (пізніше – Другий відділ). Частина території цієї держави (так званий Віленський край) у 1920 р. (починаючи з квітня 1919 р.) остаточно окупувала Польща. У 1923 р. Є. Коновалець і тодішній прем’єр-міністр Литви Е. Гальванаускас домовилися про обмін інформацією про Польщу та Радянський Союз. Цю угоду підтримав і перший прем’єр-міністр Литви А. Вольдемарас, який тричі обіймав цю високу посаду. Протягом двадцяти років керівництво УВО щоквартально отримувало від Литовської держави 2000 доларів (за тодішнім курсом). Відділення УВО в Гданську в 1925 р. допомогло литовській розвідці транспортувати до порту Клайпеди два придбані в Німеччині підводні човни.

Наступного року українським націоналістам вдалося отримати план польської агресії проти Литви. Коновалець розповів уряду країни про деталі наступальної операції, а через УВО (Гданське відділення) зв’язковий А. Федін надав відповідну інформацію французькому та британському урядам, що погрожувало польській владі потенційною інтернаціоналізацією конфлікту. У квітні 1928 р. співпрацю було посилено. У Берліні підписано угоду про співпрацю, підписану представником УВО та Литви, колишнім керівником Служби зовнішньої політики Й. Пуріцкасом. УВО зобов’язувався надавати інформацію про військово-політичні плани

Польщі. Значний внесок у підписання такого договору зробив А. Вольдемарас, який з 17 грудня 1926 р. до 18 вересня 1929 р. обіймав посади прем'єр-міністра та міністра закордонних справ, одночасно куруючи зовнішню розвідку Литви.

У Каунасі, тимчасовій столиці Литви, діяла головна резиденція УВО, яку очолив сотник Ю. Ревюк (псевдо Йонас Бартовичюс). Резиденція складалася з 15 осіб, які вільно володіли різними мовами. Вони збирали інформацію на ділянці Вільнюс-Гродно-Ліда-Пінськ, були успішними посередниками у закупівлі та передачі зброї до Галичини в Україні, підтримували контакти з підрозділами УВО в Берліні, Відні та Парижі.

Як бачимо з цих таємничих і достовірних, хоча ще й не повних даних, литовська державна розвідка досить ефективно використала можливості української розвідки для цілей Литви.

Деякі експерти твердять, що Євген Коновалець вперше з'явився в Литві не в 1928 році, а набагато раніше – у 1925 р., а створені ним організації почали діяти тут у 1926 році. Це досить важко простежити, оскільки з Литви та України вивезено низку архівів КДБ, пов'язаних із діяльністю Коновальця. З Вільнюса також вивезли польські архіви, до них неохоче пускають журналістів та істориків. А в самих варшавських архівах все дивним чином змінювалося і це досі важко пояснити. Наприклад, зник так званий «Архів Сеніка», який згідно з чинними актами чехословацької поліції був переданий до сховища спецагентства Польщі. На щастя, нам вдалося знайти спогади начальника підпільної розвідки України Осипа Думіна, в яких йдеться про те, що полковник Коновалець і Думін разом з керівництвом Литовської стрілецької спілки (шауляй) брали участь у спільній нараді в Каунасі в 1925 році. Там Думін розповів про план порятунку Коновальця для Литви, коли розвідка УВО отримала інформацію про готовність Польщі напасти на Литву в 1926 році – «полковник попередив уряд Литви, а водночас британський та німецький уряди», тож наміри Польщі були розкриті.

Ці сенсаційні факти є тільки початком дослідження Віктора Чернишука, і всієї команди професійних істориків України і Литви. Робота над архівами і таємничими досє триває.